

Nr. Broby – en fyrstegrav fra ældre romertid med vogn og hesteudstyr

Af Lotte Hedeager og Kristian Kristiansen

Ole Klindt-Jensen var vidtspændende, både som menneske og som forsker. Gennem sine arbejder med ældre jernalder viste han betydningen af at se Norden i et europæisk perspektiv. Særlig opmærksomhed viede han imidlertid de keltiske og østeuropæiske påvirkninger. Det følgende er et lille bidrag til belysning af brydningen mellem keltisk og romersk tradition, som det kommer til udtryk gennem inventaret i fyrstegraven fra Nr. Broby på Fyn.

Fundet fra Nr. Broby (1) blev indleveret til Nationalmuseet i 1839. Oldsagerne var samme år fundet i forbindelse med mergelgravning i en lille naturlig jordhøjning. Om fundforholdene kan man læse følgende i Nationalmuseets protokol:

»Oldsagerne ere fundne i den søndre Side af en ubetydelig Jordforhøjning, som Naturen har dannet. Ved denne Forhøjning fandtes hverken store Stene, Vand eller Tegn til, at der har været Skov. Ved Pløjning var en 2 Alen Jord borttaget af Forhøjningen. Ved at grave efter Mergel og Leer stødte man en Alen under den nuværende Jordoverflade først på Levninger af Lautbollen (d.v.s. bronzefadet). Ved siden deraf stod Metalkarret, der har form som en Kasserolle. Da de fandtes var Kasserollen bedækket med et Laag af Træ, der havde Form som Bunden af en Siebøtte. Inden i det sidstnævnte Metalkar fandtes et Stykke uldent Tøj, omtrent 1 1/2 Quarter langt og

noget mindre bredt. Omkring disse Sager laa omtrent 3 Vognmandslæs Rullesteen. Ved at borttage disse Rullesten kom Oldsagerne efterhaanden tilsyne og Perlerne m.v. rullede ud blandede med Stenene. Imidlertid bemærkede man dog ved siden af Kar og Kasserolle Levningerne af et Træskrin – formodentlig Træspanden, hvoraf man har faaet Beslaget. Skrinet var sat ned mellem to Stene, hver omtrent 1 Alen lang og 1/2 Alen bred. De var de eneste større Steen som fandtes mellem Rullestenene. Disse sager havde uimodsigelig Lighed med Aarslev i Fyen og ogsaa nogle med dem fra Himlingøje og henhører sikkert til den senere Periode af den hedenske Tid. Der kan ingen Tvivl være om, at der heriblandt findes Sager, der ere af romersk Oprindelse.« De indleverede oldsager er følgende:

Bronzefad (Eggers typ. 99, Albrechtsen 1956 tav. 30 c)
Kasserolle (Eggers typ. 140, Albrechtsen 1956 tav. 30a)
Hank af bronzeøse (Eggers typ. 160, Albrechtsen 1956 tav. 30 b)
Ni perler af guldblik (Albrechtsen 1956 tav. 30 d)
Guldberlok (Albrechtsen 1956 tav. 30 e)
S-formet guldhægte, nu manglende
Størstedelen af en nu 15,5 cm lang smykkenål af sølv med rigt prydet hoved af guld (Albrechtsen 1956 tav. 31 a)

Brudstykker af to mindre sølvnåle (Albrechtsen 1956 tav. 31 b)

To skiveformede tenvægte af farvet glas med spiralsnoet indlæg (Albrechtsen 1956 tav. 31 c-d)

Fem vandgrønne, kannelerede glasperler (Albrechtsen 1956 tav. 30 d)

Cirkelrundt sølvspejl, diameter 8 cm. I randen kreds-runde huller (Albrechtsen 1956 tav. 31 e) (2) (fig. 1)

Metalhank af bøttespand, nu manglende

To bidsler af bronze (Albrechtsen 1956 tav. 31 f) (fig. 2)

To bøjler af bronze (Albrechtsen 1956 tav. 31 g) (fig. 3)

Bronzebeslag i form af en fuglefigur, ca. 6,5 cm (Albrechtsen 1956 tav. 31 h) (fig. 4)

Bronzeknap, nu manglende.

Med sit rige indhold er Nr. Broby placeret blandt de klassiske gravfund i den såkaldte fyrstegravshorisont fra ældre romertid (3). Det er en jordfæstegrav, og ud fra indholdet må den bestemmes som en kvindegrav. Kronologisk skal den placeres i den tidlige del af ældre romertid, Eggers B1, (Eggers 1951 nr. 132, Eggers 1955). Hvad der især adskiller Nr. Broby fra de øvrige fyrstegrave fra ældre romertid er tilstedeværelsen af hesteudstyr. Det er om det, vi i det følgende vil koncentrere opmærksomheden.

De to næsten identiske bronzebidsler hører til gruppen af såkaldte »stangbid«, d.v.s. at den del, der placeres i hestens mund, består af et lige stykke. Stangbiddene fra Nr. Broby er i tværsnit kvadratiske, og de er på siderne ornamenteret med kreds- og bladmotiver. Stangens længde er ca. 8,5 cm. I forhold til moderne bidseltyper til almindelige heste er de betydelig mindre og understreger således – ikke uventet – jernalderhestens ringe størrelse. Biddets to ringe er til gengæld store, med en diameter på ca. 7,5 cm (indvendigt mål). Hvert bid er asymmetrisk med hen-

holdsvis en og to profilerede stangknapper som øsken i hver ring (fig. 2) (4).

Fra Fyn kendes endnu to gravfund med bidsler eller bidsselfragmenter, nemlig Martofte og Gudbjerg (5). Fundet fra Martofte (6) indeholder kun de to bronzeringe, hver med en øskenknap. I samme grav forekommer tillige en bronzespore, der af Klindt-Jensen henføres til keltisk proveniens (7). Graven må således opfattes som en ryttergrav. Det er en brandgrav, hvor det øvrige inventar ikke kan kønsbestemmes, selv om det indeholder en lille guldperle, men efter tilstedeværelsen af en spore må den opfattes som en mandsgrav (8).

Den anden fynske grav er fra Gudbjerg (9). Herfra kendes et profileret stangbid af bronze. Fra hver ring udgår en tøjlekæde af bronzeled. Til hovedtøjet hører desuden en ca. 8 cm lang, rigt ornamenteret bronzeplade med sølv, der vel har været anvendt som næseplade/smykke. Med sit indhold af bl.a. en jernsaks, må denne grav tolkes som en mandsgrav (10).

Det sidste danske gravfund med hesteudstyr fra ældre romertid kommer fra Romslunde i Skanderborg amt (11). Her fandtes to hesteskeletter, der var begravet ved siden af hinanden i en lille høj, og bag ved dem lå hesteudstyr bestående af forskellige bronzebeslag samt rester af et leddelt bidsel (»trensebid«), dels af bronze, dels af jern (12). Det er uvist, om Romslunde har rummet en menneskegrav. Klindt-Jensen opfatter disse tre nævnte dele af hesteudstyr som keltisk importerede. Fælles for dem er desuden, at de indeholder dele af udstyr til én hest, og i hvert fald de to fynske må opfattes som (omend atypiske) mandsgrave (13).

Det særlige ved Nr. Broby er derfor, at den for det første er en kvindegrav, og at den for det andet indeholder to identiske, men asymmetriske bidsler. Et simpelt stangbid med store ringe og asymmetrisk opspænd peger mod en anvendelse til kørebrug snarere

end ridebrug, og det vil derfor være nærliggende at tolke Nr. Broby som en kvindegrav med to køreheste. Og hermed nærmer vi os tolkningen af endnu nogle

genstande fra graven, nemlig de to U-formede bronzebøjler (fig. 3) og den lille støbte bronzefugl (fig. 4).

»I fundet fra Nr. Broby optoges tillige de to bøjlefor-

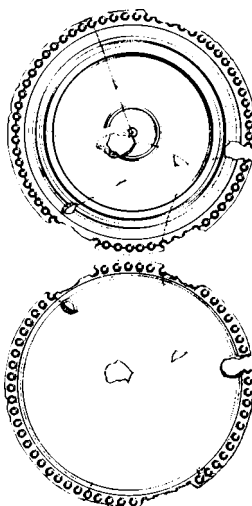
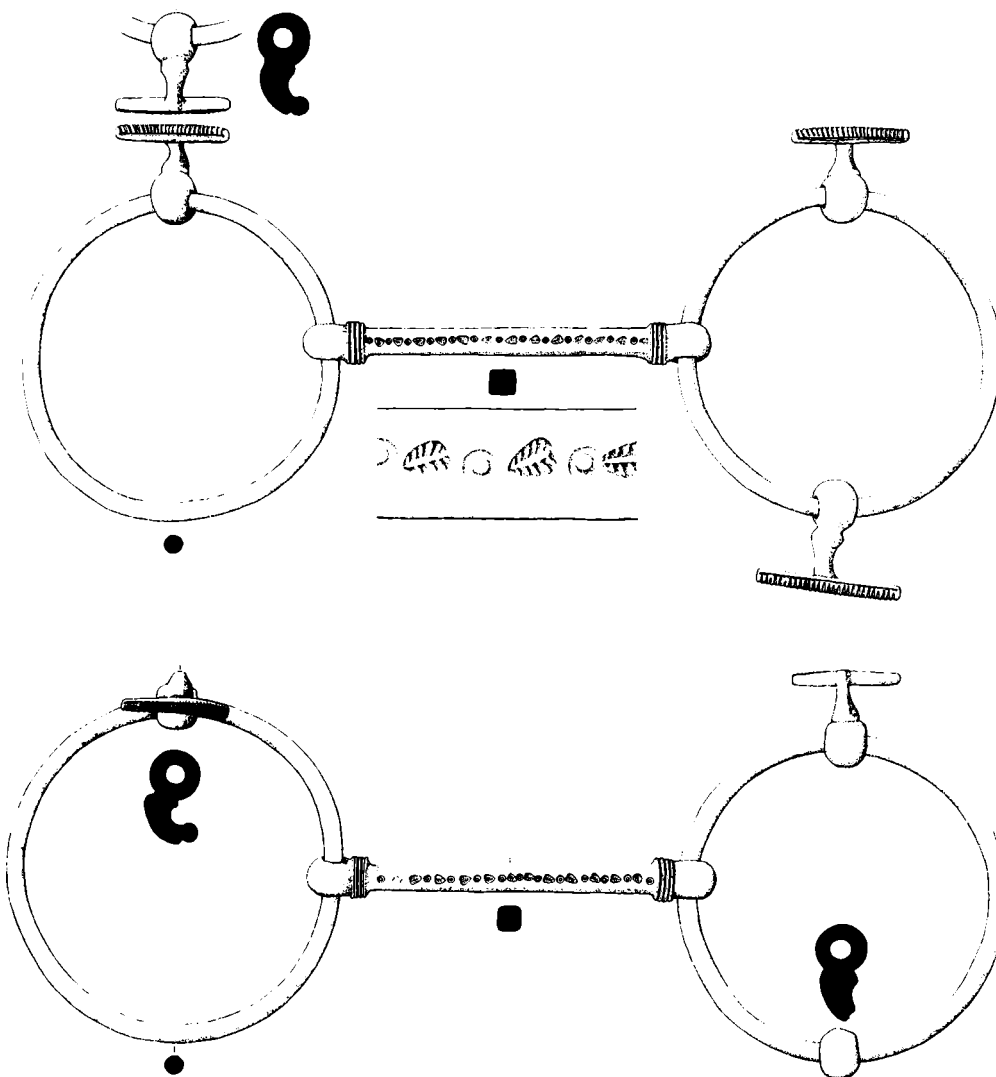

Fig. 1. Sølvspejlet fra Nr. Broby. Mål: 1:4.

Fig. 2. Bronzebidslerne fra Nr. Broby. Mål: 1:2.

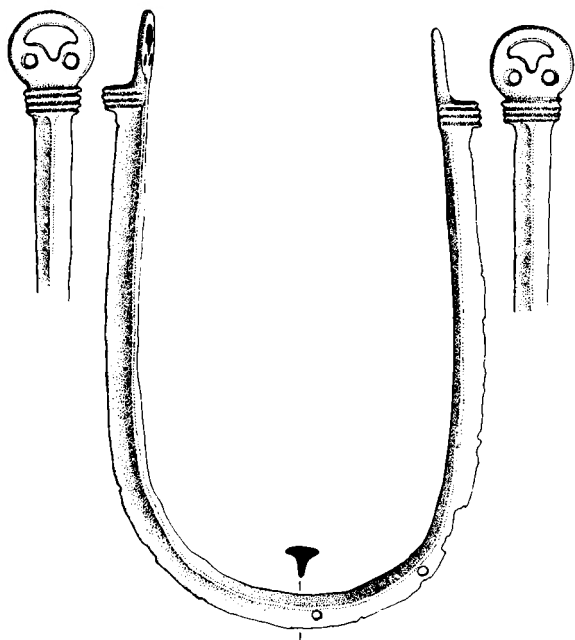

Fig. 3. En af bronzebøjlerne fra Nr. Broby. Mål: ca. 1:2.

mede genstande, buede bronzebånd, flade på indersiden med en skarp rygkant udad, som på den ene er gennemboret af to småhuller. Over en tværstribet kam munder enderne ud i en tynd cirkelplade prydet med et gennembrudt mønster...« Worsaa betegner bøjlerne i Nr. Brobyfundet som sporer (14), Sophus Müller antager, at de har hørt til hestens hovedtøj (15), mens Olshausen og Jahn mener, at bøjler af denne art omspænder hestens hals ved struben (16). Dette må dog anses for lidet sandsynligt, da bøjleåbningen er for smal og dyb hertil (17).

Vores tolkning er, at de to bronzebøjler og den lille fuglefigur oprindeligt har hørt til en vogn. I så fald har bøjlerne været endebeslag på tilsvarende måde som

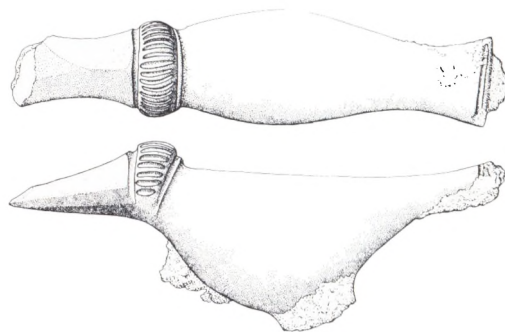

Fig. 4. Massiv bronzefugl med påsiddende rust fra Nr. Broby. Mål: 1:1.

vist for Fredbjerg og Dejbjerg (18). Den lille, 6,5 cm lange fuglefigur af støbt bronze med rust på undersiden skulle i så fald modsvare de små ande- og tyrefigurer fra Fredbjerg. På grund af rustklumper er det dog ikke muligt at afgøre, hvordan eller på hvad figuren har siddet. Endelig nævnes i protokollen en bronzeknap, ligeledes med rust, der imidlertid er forsvundet. Det kan være den knap eller knop, der har siddet over endebeslagene (19).

Bidsler, bøjler og fuglen kædes desuden sammen gennem ornamentikken. Den tværstribede kam på bøjlerne over endepladerne svarer til den tværstribede kam på stangbidslets ender. Og stregornamentikken på bidslernes øskner svarer til den stregornamentik, der er placeret på fuglens hoved. Gennem ornamentikken synes bidsler, bøjler og fuglefigur således knyttet sammen på en måde, der også funktionelt må forene dem.

I modsætning til de førromerske vogngrave (Langå, Kraghede og Husby), er de vognindicerende elementer fra Nr. Broby meget svage. Større dele af vognen har efter fundomstændighederne at dømme aldrig været til stede. Det kan skyldes flere forhold.

For det første kan det være begrundet i den kronologiske forskel mellem Nr. Broby og det førromerske vogngravsmiljø. Hvor store dele af vogn- og hesteudstyr fulgte den døde i brandgraven i førromersk jernalder, er det kun symbolet, der kommer ubrændt med i ældre romertid. Det er i den forbindelse bemærkelsesværdigt, at bidslerne mangler såvel i Langå som i Kraghede til trods for, at i hvert fald Kraghedegraven rummer to heste (20).

For det andet kan det skyldes, at bøjlerne slet ikke har været til en vogn, men til et rideudstyr. En anvendelse som sporer må imidlertid ud fra en funktionel betragtning anses for helt udelukket. Dels er bøjlen for lang, d.v.s. den kommer til at dække en meget stor del af foden i stedet for blot hælen, og en fastspænding langt fremme på svangen ville desuden gøre »sporen« meget ustabil, og dels kan bøjlerne slet ikke anvendes som sporer, idet princippet netop er, at det er et punkt, der berører hestens store bugmuskel, som derved trækker sig sammen, og ikke en lang, forholdsvis skarp kant, der i bedste fald ville være virkningsløs, i værste fald skære hårene af hestens sider. En sekundær »knop« på bøjlerne har aldrig været til stede. Hvis bøjlerne i stedet har hørt til en anden (funktionel) del af heste/rytterudstyret, måtte man vente, at de var mere almindelige i det arkæologiske fundmateriale, end tilfældet er. Ud fra de ornamentale ligheder mellem bøjler, bidsler og fuglefiguren, ville en sådan tolkning desuden overflødig gøre den lille fuglefigur.

At de to bidsler fra Nr. Broby har hørt til køreheste, og ikke til rideheste, kan der næppe være tvivl om. Til ridebrug ville de simple stangbid – i modsætning til trensebid – være meget vanskelige at bruge. Bronzebøjlerne kunne da teoretisk høre til hestens køreudstyr, omend det er uklart hvordan.

For det tredje kunne bøjlerne oprindelig være fra

endebeslagene til en vogn, men nu med sekundær anvendelse. De to asymmetriske placerede huller i den ene bøjle kunne tolkes i den retning (21).

Endelig kunne bøjlerne være fra noget helt andet end heste- og vognudstyr. Den samstemmende ornamentik mellem bidsler og bøjler modsiger dog for Nr. Brobys vedkommende denne tolkning.

Bøjlen er imidlertid som konstruktion betragtet så simpel, at den med få variationer vil kunne tilpasses forskellige formål. Således kendes f.eks. en bøjle (med en ekstra øsken) fra Thorsbjerg (22). En anden bronzebøjle kendes fra en mose ved Cathrinenborg ved København (23), og endelig er der fundet to halve, delvist udrettede bøjler i det omtalte gravfund fra Gudbjerg (24). Bøjlen fra Cathrinenborg har næsten tilsvarende cirkelplader som Nr. Broby. Forskellen er især, at bøjlen er hesteskoformet, hvilket indebærer, at funktionen som endebeslag er udelukket (25). Bøjlefragmenterne fra Gudbjerg har konkav underside og et V-formet tværsnit (26). De to fragmenter kan oprindeligt have tilhørt en bøjle som Nr. Broby, men har siden fundet anden anvendelse, da de er rettet ud (27). Det skal dog ikke undgå vores opmærksomhed, at disse fragmenter er fra samme grav som det fint profilerede stangbid med tøjlekæderne af bronze. Stangbiddet peger mod en tolkning som udstyr til en kørehest, mens metaltøjlerne i højere grad peger mod en anvendelse til ridebrug (jfr. tøjlekæderne fra de store mosefund fra yngre romertid).

Efter denne gennemgang af forskellige tolkningsmuligheder, finder vi det mest sandsynligt at opfatte Nr. Brobygraven som en sidste udløber af de førromerske vogngrave med to forspændte køreheste som i Husby og Kraghede. I denne slutfase nedlægges hele vognen ikke, men kun et enkelt symbolsk beslag. Da genstandene er fremstillet af samme håndværker i en

simpel stil, opfatter vi dem som hjemligt producerede efterligninger i modsætning til f.eks. Gudbjerg, der er keltisk. Med sit i øvrigt rige udstyr af romersk import, vidner Nr. Broby således om brydningen mellem keltisk og romersk tradition.

Noter

1. Nørre Broby, Nørre Broby sogn, Salling herred, Svendborg amt. NM 5224-40.
2. Albrechtsen 1956 (nr. 84) anfører materialet som bronze med en belægning af hvidmetal. Efter vores opfattelse er det helt af sølv. Efter al sandsynlighed må det opfattes som et spejl af romersk proveniens. Eggers 1951 (nr. 134) omtaler det ikke i sit katalog.
3. Eggers 1949-50. – Gebühr 1974. – Hedeager & Kristiansen 1981.
4. På det ene bidsel er en af stangknapperne vendt forkert. Dette skyldes uden tvivl en fejl i forbindelse med konserveringen.
5. Albrechtsen 1956, p. 190 omtaler endnu et – omend forsvundet – bidsel fra Balslev på Fyn.
6. Albrechtsen 1956, nr. 58, tav. 23 a-h.
7. Klindt-Jensen 1949, p. 85.
8. Jfr. Hedeager & Kristiansen 1981.
9. Albrechtsen 1956, nr. 76, Tav. 15.
10. Hedeager under publikation.
11. Romslunde, Eistrup sogn, Vrads herred, Skanderborg amt. NM 19062-67.
12. Klindt-Jensen 1949, p. 80.
13. Jfr. Hedeager & Kristiansen 1981.
14. Worsaae 1849.
15. Müller 1885-95, p. 13 nr. 77.
16. Olshausen 1890. – Jahn 1921, p. 89.
17. Albrechtsen 1956, p. 190-91.
18. Jensen 1980, fig. 59-60, fig. 62-64. Tegninger af beslagene har været forelagt Stig Jensen, der ikke har været i tvivl om, at bøjlerne stammer fra en vogn som Fredbjerg. Han bemærker dog, at bøjlerne fra Nr. Broby er noget større end bøjlerne fra Fredbjerg, Langå og Dejbjerg I, som i størrelse kun afviger fra hinanden med få millimeter, uden at han dog af den grund ville være betænkelig ved at tolke fundet som et vognfund.
19. Jfr. Jensen 1980, fig. 61 og 63.
20. Raddatz 1967, p. 39.
21. Under forudsætning af, at hullerne ikke er boret efter 1839.
22. Engelhardt 1863, pl. 14 nr. 23.
23. Cathrinenborg, Sengeløse sogn, Smørum herred, Københavns amt. NM 366.
24. Sehested 1878, Pl. XXXVI:58g.
25. Tværnittet er desuden et andet, idet det er som en spidsvinklet trekant.
26. Fundet fra Gudbjerg er ikke set i original, men kun på afbildning hos Sehested 1878.
27. Hvis dette da ikke er sket i forbindelse med udgravningen.
* Genstandene er tegnet på Moesgård af Elsebet Morville. For udlån af fundet takkes Nationalmuseet.

Litteratur

- Albrechtsen, E.: Fynske Jernaldergrave II. Ældre romersk jernalder. Odense 1956.
- Eggers, H.J.: Lübsow, ein germanischer Fürstensitz der älteren Kaiserzeit. *Prähistorische Zeitschrift* 34-35, 1949-50.
- Eggers, H.J.: Der römische Import im freien Germanien. Hamburg 1951.
- Eggers, H.J.: Zur absoluten Chronologie der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 2, 1955.
- Engelhardt, C.: Thorsbjerg Mosefund. København 1863.
- Gebühr, M.: Zur Definition älterkaiserzeitlicher Fürstengräber vom Lübsow Typ. *Prähistorische Zeitschrift* 49, 1974.
- Hedeager, L. & K. Kristiansen: Bendstrup – en fyrstegrav fra ældre romersk jernalder, dens sociale og historiske miljø. *Kuml* 1981.
- Jahn, M.: Der Reitersporn. Seine Entstehung und früheste Entwicklung. Leipzig 1921.
- Jensen, S.: Fredbjergfundet. En bronzebeslået pragtvogn på en vesthimmerlandsk jernalderboplads. *Kuml* 1980.
- Klindt-Jensen, O.: Foreign Influences in Denmark's Early Iron Age. *Acta Archaeologica* XX, 1949.
- Müller, S.: Ordning af Danmarks Oldsager. II. Jernalderen. København 1885-95.
- Olshausen: Beitrag zur Geschichte des Reitersporns. *Zeitschrift für Ethnologie* 1890.
- Sehested, N.: Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm. København 1878.
- Worsaae, J.J.A.: Fund af romerske Oldsager i Danmark. *Annaler for Nordisk Oldkyndighed* 1849.